

Nadia Urbinatin edustuksellinen demokratia

Johdanto

Pureudun tässä esseessä Nadia Urbinatin väitteeseen ettei edustuksellinen demokratia olisikaan, perinteisestä käsityksestä poiketen, suoraa demokratiaa huonompi vaihtoehto. Mihin tällainen näkemys perustuu ja minkälaisia vasta-argumentteja traditionalistisella koulukunnalla on antaa? Viittaan tekstissäni Urbinatin teokseen *Representative Democracy: Principles and Genealogy* (2008, Chicago: University of Chicago Press).

Edustuksellisuus demokratiassa

Edustuksellista demokratiaa on usein kritisoitu sen kansalaisia passivoivasta luonteesta ja vaalein valitun aristokratian syntymisestä. Väitetään, että vertikaalinen valtio(valla)n ja kansan suhde johtaa huonompiin lopputuloksiin, kuin suoran demokratian horisontaalinen. Nadia Urbinatin mielestä demokratiassa ja demokratiatutkimuksessa ei kuitenkaan pitäisi liiaksi keskittyä formaaliin toteutustapaan, vaan siihen toteutuvatko demokratian ihanteet (demokratia itsessään) demokraattisiksi väitetyissä instituutioissa ja prosesseissa. Hän muotoilee asian seuraavasti:

”... *the main concern of theorists of democracy should be the citizens’ “opportunity” “to practice direct democracy” in a representative system, rather than representation itself.*” (Urbinati: 18)

On siis tärkeämpää tarkastella yksittäisten kansalaisten vaikuttamisenmahdollisuuksia, organisaatioiden läpinäkyvyyttä, korruptioastetta ja muita vastaavia kysymyksiä sen sijaan että takerruttaisiin kysymykseen demokratian edustuksellisuudesta suhteessa antiikin Kreikasta periytyviin käsityksiin ”suorasta” demokratiasta. Edustuksellisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä ettei jokainen kansalainen käytä suoraa valtaa jokaisen asiakysymyksen kohdalla. Valta on siis enimmäkseen välillistä, mutta myös universaalial suoraa vallankäyttöä ilmenee esimerkiksi kansanäänestysten muodossa. Edustuksellisuus tulisi nähdä vain välineenä toteuttaa demokratiaa eli enemmistön tahtoa, jonka tahdonmuodostus perustuu avoimelle keskustelulle.

Ei ole perusteltua lähteä liikkeelle ajatuksesta, että edustuksellisuus olisi ainoastaan suoran demokratian puutteellinen korvike. Urbinati perustelee ajatuksensa historiallisella kehityksellä: kehitys absoluuttisista monarkioista parlamentarismiin edellytti

edustuksellisuuden syntymistä, paluuta suoraan demokratiaan ei keskusjohtoisten yhteiskuntien aikana enää ollut (Urbinati: 18-20). Ajatus edustuksellisuudesta, siitä että vallanpitäjien valta juontaa kaikilta kansalaisilta, jotka avoimessa poliittisessä keskustelussa (vallankäytön *an sich* ulkopuolella) muodostavat mielipiteensä ja vaalien välityksellä sitä käyttävät. Paluu suoraan demokratiaan tarkoittaisi paluuta kaupunkivaltioihin, paluuta ”laajaan harvainvaltaan”, harvalukuisten kansalaisten oligarkiaan. Keskusjohtoisten valtioiden, tulevien kansallisvaltioiden, mukanaan tuomat edut syrjäyttävät suoran demokratian proseduraaliset edut – edustuksellisuus on siis paitsi käytännön sanelema pakko, myös järjestelmänä parempi mikäli asiaa tarkastellaan laajemmasta näkökulmasta. Edustuksellisuus, verrattuna yksinvaltiuteen tai harvainvaltaan, tarkoittaa kansan/kansalaisten muuttamista alistetuista vallankäytön kohteista poliittisiksi agenteiksi, jotka osallistuvat heihin itseensä kohdistuvaan vallankäyttöön.

Edustuksellisuutta voidaan lähestyä kolmesta eri teoreettisesta näkökulmasta: juridisesta, institutionaalista ja poliittisesta. Näistä näkökulmista voidaan lähestyä valtion ja kansalaisyhteiskunnan suhdetta, suvereniteetin kysymystä sekä demokratian määritelmää (Urbinati: 21). Juridinen ja institutionaalinen koulukunta kulkevat hyvin pitkälti käsi kädessä. Juridisesta näkökulmasta edustuksellisuuden voidaan katsoa olevan istuvien valtaapitävien vallan oikeutus. Institutionaalisesti valtio ja (kansalais)yhteiskunta nähdään erillisinä entiteetteinä, joista ensimmäinen käyttää valtaa jälkimmäistä kohtaan, eikä jälkimmäinen voi vaikuttaa siihen muulla kuin osallistumalla vallankäyttäjien valintaan. Yhteiskunnan *ei juridisesti kuulu puuttua valtioon ja vallan kysymyksiin, vaan valtio ja yhteiskunta ovat institutionaalisesti erillisiä entiteettejä*. Edustuksellisuus voidaan näistä näkökulmista ymmärtää pikemminkin kansallista yhtenäisyyttä ja vallan legitimizeettiä ilman kyseenalaistamista vahventavaksi, ei suinkaan mielipiteiden ja intressien laajaksi kilpailuksi kuten poliittisesta näkökulmasta. Poliittisesti edustuksellisuuden ensisijainen tehtävä on aktivoida *kansalaisyhteiskunta vuorovaikutukseen valtiovallan kanssa*, jopa siihen pisteeseen että se ei enää tue valtaapitävien valtaa ja legitimoisi sitä, vaan tekee sen oikeudettomaksi ja kumoaa sen (Urbinati: 24-25).

Deliberaatio edustuksellisessa demokratiassa

Poliittisessa mielessä kansalaisten väliseen keskusteluun perustuva rationaali-

26.8.2010

nen harkinta – deliberaatio – heijastuu ihannetilanteessa edustukselliseen järjestelmään. Poliittiset puheteot, kuten mielenosoitukset tai mielipidekirjoitukset, ovat julkisesti suuntautuneita akteja, joiden tavoitteena on muokata sekä puhujan omia että yleisön mielipiteitä ja ottaa samalla kantaa myös toteutuneeseen politiikkaan. Sosiaalisesta tulee poliittista ja päinvastoin (Urbinati: 24). Ennakkoluuloton keskustelu muovaa mielipiteitä ja näiden mielipiteiden (muutosten) tulisi näkyä edustuksellisuuden kautta itse päätöksenteossa.

” Representation is an institution that celebrates the public role of speech and opinions as the means by which a multitude of concrete individuals overcome their irreducible singularity and converge into common political platforms and intents. ” (Urbinati: 35)

Urbinati menee jopa niin pitkälle, että väittää parlamentaaristen edustajien ja muiden auktoriteettien valintaa tärkeämmäksi pikemminkin heidän erottamisensa (Urbinati: 26). Valitut päättäjät ovat aina enemmän tai vähemmän puutteellisia, eivätkä osana yhteiskuntaa toimivat edustajat voi koskaan olla korruption vaikutusten ulottumattomissa. Hyvien johtajien saavuttaminen ei kuitenkaan jää onnenkaupaksi, kun huonoista johtajista päästään aina edustuksellisen demokratian prosessien avulla eroon – tunnistamalla aktiivisen median, valvetuneiden kansalaisten sekä avoimen poliittisen keskustelun välityksellä. Suorassa demokratiassa kaikki ovat ”johtajia”, jolloin huonojenkaan päättäjien panosta ei voida rajata päätöksentekoprosessin ulkopuolelle.

On virheellistä käsittää edustuksellisuus tilanteeksi, jossa vaalein valittu päättäjäeliitti harjoittaa keskenään deliberaatiota ”tavallisen kansan” yläpuolella ja välittämättä heidän mielipiteistään. Aktiivinen kansalaisyhteiskunta ei rajoitu vaaleihin ja äänestämiseen, vaan keskustelua käydään aina ja kaikkialla. Valituille edustajillekin voidaan luottamuksella myöntää asemansa edellyttämä vapaa mandaatti vasta, kun heidän omat intressinsä ja tekonsa ovat osa tätä avointa keskustelua.

” As such, representative democracy is neither aristocratic nor a defective substitute for direct democracy, but a way for democracy to constantly recreate itself and improve. ” (Urbinati: 223)

Deliberaatio on tehokas väline paremman demokratian, ja sitä kautta paremman yhteiskunnan ja valtion suhteen sekä parempien utilitarististen lopputulosten, saavuttamiseksi. Se tosiaan, että meillä on käytännössä ammattipoliitikkoja ja hallitseva valtaeliitti (valitut edustajat), mahdollistaa koko kansan mittakaavassa tapahtuvan laaja-alaisen politiikan ja poliiti-

tikkojen kriittisen tarkastelun. Kun poliitikko ei ole yhtä kuin me kaikki, on poliitikko helpompi asettaa tarkkailunalaiseksi ja epäkohtiin on helpompi puuttua. Liika samaistuminen, mikä on suorassa demokratiassa välttämätöntä, heikentää deliberaation tuloksia.

Edustuksellinen hallinto vai edustuksellinen demokratia?

Urbinati katsoo, että demokratia todellakin kykenee muodostamaan joukon (Väki, *multitudo*) mielipiteen: ”*Democracy is unique because it extracts the strength for unity from differences*” (Urbinati: 30), luomaan moninaisuudesta yhden vahvan päätöksen. Hänelle vaaleissa annetut äänet eivät ole vain henkilökohtaisten preferenssien asettamista, vaan ne peilaavat yksilöllisiä mielipiteitä, uskoa ja tuntemuksia sellaisella tavalla, ettei niitä voida rajoittaa kvantitatiivisen ajattelun kategorioihin. Todella toteutuva edustuksellinen päätöksenteko mahdollistaa sen, että parhaat mielipiteet, uskot ja tuntemukset nousevat hallitsevaan asemaan, eivät vain lukumääräisesti suosituimmat. Siinä missä suorassa demokratiassa jokaisen ”ääni” (ääni vaaleissa annettuna äänenä ja henkilön äänenä) on samanarvoinen, ihannetilanteessa edustuksellisessa demokratiassa rationaalisen harkinnan kautta parhaaksi todetuilla ”äänillä” on enemmän painoarvoa ja ne määräävät toteutuvan politiikan suunnan (Urbinati: 31). Äänestäminen antaa ideoille ”painoa”, painoarvoa – edustuksellinen demokratian ei ole tarkoituskaan tehdä kaikista ideoista samanarvoisia. Suorassa demokratiassa ideat eivät ole edustettuina (representoituina), vaan kyse on pelkästä preferenssien suosituimmuskilpailusta, joka jättää täysin huomiotta politiikan pitkän linjan tradition ja kehityssuunnat sekä mahdollisuuden avoimelle deliberaatiolle (Urbinati: 32).

Demokratian toteutumiselle on paljon muitakin suoruteen ja edustuksellisuuteen liittyviä tekijöitä. Demokraattisten instituutioiden vallankäyttäjät tulee Urbinin mukaan depersonalisoida: vaalein tapahtuvassa valinnassa on hänen mukaansa kyse ennen kaikkea ajatusten ja mielipidesuuntausten, ei henkilöiden, keskinäisestä kilpailusta (Urbinati: 34). Depersonaloituja vallankäyttäjää ei tarvitse pelätä, koska ei ole ketään *pelättävää valtaapitävää henkilöä*. Tämä edistää ennakkoluulotonta suhtautumista valtaan, sen prosesseihin ja instituutioihin. Henkilöt (vallankäyttäjät) ovat vain välineitä parhaiden mielipiteiden saattamiseksi vallitsevaksi käytännöksi, eivät toiminnan tavoitteita. Mikäli vaaleissa ehdokkaat edustaisivat vain itseään, ilman poliittisia puolueita (aate, ideat, usko), kyseessä olisi pelkästään yksittäisten henkilöiden suorittama omien intressiensä

26.8.2010

markkinointi vaalien muodossa (Urbinati: 39). Edustuksellista hallintoa periaatteessa edustaa antiikin Spartan yleiskokous, johon kaikki kansalaiset osallistuivat. Osallistuminen oli äänetöntä, ja vaikuttamisenmahdollisuus rajoittui hyväksynnän tai kieltämisen julkiseen huutamiseen. Tavoitteena ei missään vaiheessa ollut julkinen keskustelu ja avoimesti käyty eri vaihtoehtojen henkinen punninta. Huutoäänestyksen, joka jo ajatuksena on täysin ympäristön paineelle herkkä, perusteella valittiin kuninkaiden (toimeenpanovalta) yhteydessä hallitsevat edustajat (lainsäädäntävalta). Hallinto oli formaalisti edustuksellista, mutta kyse ei ollut demokratiasta. Personoitu valta yhdistettynä suoran demokratian heikkouksiin luo illuusion edustuksellisuudesta, muttei ole vielä lähelläkään edustuksellista demokratiaa.

Vaalikilpailu ja suhteellinen oikeudenmukaisuus

Demokratiassa on kuitenkin kyse vaalikilpailusta, ei konsensuksesta (Urbinati: 35). Toimiva edustuksellinen demokratia pyrkii deliberaation kautta mahdollisimman paljon konsensusta muistuttavaan tilaan, mutta ollakseen tehokkaasti toimiva siltä ei voida edellyttää täydellistä konsensusperiaatetta. Deliberaation kautta voittamiseen ja häviämiseen sitoutuneet ja alistuneet kansalaiset pyrkivät muovaamaan yleistä mielipidettä haluamaansa suuntaan, mutta samalla hyväksyen että heidän omat ideansa saattavatkin olla huonompia kuin toisten.

” The difference between direct and representative democracy pertains essentially to the norms and rules of political temporality. This difference is internal to democracy though, and points to the superior capacity of representative democracy to stitch together the different temporal layers of politics and stabilize the process of revocation (of laws and decisions) that characterizes democracy. ” (Urbinati: 225)

Alistumalla tähän asetteluun he lupaavat olla ryhtymättä väkivaltaan (demokratian ulkopuolisiin tekoihin), mikäli edustajiston koostumus ei miellytä heitä. Myös ne edustajat, joista he eivät pidä tai jotka edustavat täysin erilaista arvomaailmaa kuin he, muodostavat sen *yleistahdon* joka parhaiten vastaa kaikkien kansalaisten keskuudessa muodostettua ideaalia. Puolueetkin pyrkivät edustamaan koko kansaa, eivät vain omaa intressiryhmäänsä (työläiset – vasemmisto, keskiluokka – oikeisto), koska vaalikilpailun kautta toteutuva demokratia edellyttää kuitenkin *pyrkimystä konsensukseen* mielipiteen muodostamisen tasolla

26.8.2010

(Urbinati: 37).

Vaalikilpailua tässä yhteydessä ei kuitenkaan pidä ymmärtää enemmistön tyranniana, jossa vähemmistöön jääneiden mielipiteitä ei oteta huomioon. Edustuksellisuuden kantavana voimana on oikeudenmukainen suhteellinen edustavuus – myös ne mielipiteet, jotka jäävät (suosituimmuskilpailussa) altavastajiksi, ansaitsevat tulla kuulluksi ja edustetuiksi (Urbinati: 43).

” It is reasonable to say that any issue of “fair representation” is an issue that pertains to the dialectics between part and whole (minority/majority) or the relationship between arithmetical equality (one head/one vote) and proportional equality (all ideas should have a chance to be represented, not only those that get the majority of the votes). ” (Urbinati: 40)

Tämä laajentaa ”tasa-arvon” käsityksen suuremmaksi kokonaisuudeksi kuin vain oikeuden samanvahvuiseen ääneen vaaleissa kuin kaikki muutkin. Tasa-arvo on myös mielipiteen ilmaisun ja omien ideoiden esilletuonnin oikeutta myös silloin, kun vallitsevan kannan mukaan ne eivät ole hyväksyttäviä. Laaja tasa-arvo edesauttaa kaikkien kansalaisten myöntymistä siihen, että valtaapitävä edustajisto pääpiirteissään ei välttämättä edusta juuri heidän omaa näkemystään asioista, ja yhdessä tämän kanssa ylläpitää yhteiskuntarauhaa (Urbinati: 41). Stabiliateetti taasen antaa demokratialle sellaista liikkuma- ja toiminnanvaraa, joka mahdollistaa laajan kansalaisyhteiskunnassa käydyn keskustelun, ja myös sekä demokratian proseduraalisten muotojen että demokratian tuotosten parantamisen.

Representaation legitimitetti

Edustuksellisuus tekee politiikasta jatkumon sitomalla lyhyen aikavälin kaksijakoisen ja yksinkertaistetun kyllä-ei-politiikan pitkän aikavälin vaalienvälisiin sykleihin sekä mahdollistaa kansalaisten keskuudessa käydyn aktiivisen deliberaation (Urbinati: 225-226). Poliittinen historia, vaihtoehtoiset ideat ja käyty keskustelu kaikki huomioidaan edustuksellisessa päättäjien valinnassa sekä päätöksenteossa. Edustuksellinen demokratia ei ole delegoitua eikä populistista demokratiaa, se on järjestelmä jossa *suvereeni* kollektiivisena entiteettinä korvataan *suvereenilla* luonnostaan moniarvoisena yhdentämisprosessina (Urbinati: 134). Edustuksellinen demokratia ei ole välivaihe näennäiseen homogeenisyyteen, vaan se on heterogeenisen (mutta samaan aikaan yhtenäisen)

26.8.2010

tahdonmuodostuksen prosessi. Edustuksellinen hallintotapa perustui alunperin sellaiselle demokratiakäsitykselle, joka edelsi sekä poliittista edustajuutta että vaalein valittua johtajuutta (Urbinati: 52). Demokratia demokratiana, sellaisena proseduraalisena kokonaisuutena, joka sallii muun muassa mielipiteenvapauden ja valtaapitävien kritisoinnin, ei voida verrata sellaiseen demokratiaan, mikä pohjautuu antiikin Kreikan kaupunkivaltioihin. Se sisältää totta kai myös omat ongelmansa, kuten poliitikkojen ammattikunnan synnyn ja siihen liittyvät ammatilliset eturistiriidat, mutta tarjoaa mahdollisuuden sellaiseen *suvereeniin*, joka nauttii yleistä luottamusta, on stabiili instituutio ja hyväntahtoinen hallitsija/hallinto – tuottaa hyviä lopputuloksia.

” I argue that the idea that representation is a “defective substitute” for democracy is the product of a conception of sovereignty that is both context-specific and anachronistic. ” (Urbinati: 54)

Edustuksellinen demokratia on mahdottomuus (*oxymoron*), mikäli laajennamme juridisen edustuksellisuuden säännöt koskemaan myös poliittista edustuksellisuutta (Urbinati: 55). Yhteiskunnan, kansalaisten, kansalaisyhteiskunnan tulee puuttua valtion ja valtiovallan toimintaan. Toiminnalle pitää vain olla selkeät normit noudatettavana, se ei saa olla väkijoukkojen mielivaltaa. Yhteiskunnallinen osallistuminen, eli poliittinen kansalaisuus, edellyttää sellaista perehtymistä ja osallistumista, jotta vaalein valitut edustajat kykenevät toimimaan parhaiden kykyjensä mukaan. Se, että valitut edustajat tekevät väärän tai puutteellisen informaation ja olemattoman vastuun (painostuksen) alaisuudessa heikkoja päätöksiä, on ennen kaikkea kansalaisten aktiivisuuden puutteesta riippuvaista. Vaikka järjestelmän proseduurit olisivat toiset, sanotaan vaikka suoran demokratian keinoja käyttäviä, mutta kansalaiset yhtä heikosti motivoituneita huolehtimaan vallankäyttäjien toimista, ottamaan selvää käsiteltävistä asioista ja osallistumaan deliberaatioon, joka muodostaa keskusteluprosessien kautta ”kansan tahtoa” vastaavia tuloksia, ei loppujen lopuksi saavutetaisi yhtään parempaa lopputulemaa kuin edustuksellisenkaan demokratian keinoilla. Kyse on vain yhteiskunnan sopimuksesta, jonka solmimiseen jokainen kansalainen osallistuu, mutta jonka yksityiskohtiin vain heidän valitsemansa konstitutionaaliset edustajat voivat puuttua, ja jonka ehdot ilmenevät valtiona ja valtiovaltana (Urbinati: 57-58). Sopimuksen toteutuminen ei sinänsä riipu toteuttamisen keinoista.

Loppupäätelmät

Nadia Urbinati käsittelee teoksessaan monipuolisesti niitä edustuksellisuuden puolia, jotka modernissa kontekstissa näyttävät meille vääristyneinä tai väärästä näkökulmasta. Ymmärrystämme hämärtää sellainen, kirjaimellisesti, antiikin aikainen käsitys demokratiasta, joka ei ole eksklusiivisuutensa, näennäisen representatiivisuutensa, pinta-puolisuutensa ja deliberaation suosituimmuskilpailuksi alentavien tekijöidensä takia enää sovelias tähän päivään. Edustuksellinen demokratia suoriutuu ”kansan tahdon” toteuttajana vähintäänkin yhtä hyvin kuin suora demokratia, ellei tietyssä mielessä jopa paremmin. Edustuksellisuus tarjoaa edellytykset sellaiselle keskustelulle, joka sallii myös eriävät mielipiteet ja niiden edustamisen ylimpää valtaa käyttävien taholla, ja joka rationaalisten yksilöiden harkinnan kautta muodostaa sellaisen ”yleisen tahdon”, heterogeenisen yhtenäisen mielipiteen, jonka voidaan katsoa olevan paras mahdollinen.

Urbinatin ajatuksenjuoksua voi olla välillä vaikea ymmärtää, koska hän toisaalta arvostaa yksilöllisyyttä pitäen jokaisen mielipidettä arvossa, toisaalta korostaa yhtenäisyyden ja yhden ”kansan tahdon” merkitystä. Hän korostaa, että jokaisella on oikeus tulla kuulluksi eikä enemmistön tyrannia vähemmistön oikeuksien polkemisen muodossa ole missään nimessä demokraattista. Silti hän on kuitenkin myös sitä mieltä, että toiset mielipiteet ovat parempia kuin toiset, eikä kaikille ideoille pidäkään antaa samaa painoarvoa. Ajatuksen ydin onkin siinä, että tämä painoarvo syntyy sellaisen avoimessa keskustelussa tapahtuvan harkinnan ohessa, joka ei ole riippuvainen vain siitä minkä idean takana on suurin määräänemmistö. Hyvin perusteltu, rationaalisin, utilitaristisessa mielessä tehokkain ratkaisu voi alunperin olla vähemmistössä, mutta keskustelun ja siihen liittyvän harkinnan pohjalta se saa enemmistönkin keskuudessa sellaista painoarvoa, että siitä tulee vallitseva ajatustila, jopa poliittinen käytäntö. Tällainen toiminta kuihtuu olemattomiin huutoäänestyksissä ja ”jokaisella-on-ääni-suorassa-demokratiassa”-tilanteissa. Onkin kyseenalaista, että mitä todellisuudessa ovat ne suoran demokratian hyödyt, jotka ylittäisivät suoran demokratian pragmaattiset heikkoudet (lukumäärät, etäisyydet) ja deliberaation puutteen.